

ВОЕННИТЕ РАЗКАЗИ НА ЙОРДАН ЙОВКОВ И ЙОРДАН ВЪЛЧЕВ

Росица Василева

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

THE MILITARY STORIES OF YORDAN YOVKOV AND YORDAN VALCHEV

Rositsa Vasileva

Shumen University “Episkop Konstantin Preslavski”

The present study aims to briefly outline the continuity between the military stories of Yordan Yovkov and Yordan Valchev. It points out the similarities, differences and developments in certain aspects of the military stories of the two authors. A conclusion has been made that the main artistic implication in the military stories of Yordan Yovkov and Yordan Valchev is not humanism, as it has been repeatedly emphasized in our literary criticism, but the true Christian philanthropy, which is born out of our faith in God.

Keywords: Yordan Yovkov, Yordan Valchev, military stories, humanism, philanthropy

Подобно на Йордан Йовков Йордан Вълчев е пряк участник във военните действия, които описва в разказите си. Както Йордан Йовков¹, така и Йордан Вълчев започват творческия си път в прозата с произведения на военна тематика. Между военните разкази на Йордан Йовков и Йордан Вълчев има приемственост и прилики, но и разлики в отделни аспекти.

За младия Йордан Вълчев Йовков е кумир и учител. Йордан Вълчев пише, че по време на гимназията Йовков много го е увличал, че е чел поне по двадесетина пъти разказите на Йовков и ги знае наизуст. Според Вълчев един автор трябва да се учи преди всичко от народния разказвач, четиримата евангелисти, апостол Павел и останалите апостоли, а от българските автори след Освобождението той

¹ Йовков публикува първата си белетристична творба, озаглавена „Овчарова жалба“ с подзаглавие „Старопланинска легенда“, в списание „Просвета“ през 1910 г., но за сериозно присъствие на автора в българската литература може да се говори едва след излизането от печат на първите му произведения на военна тематика.

сочи като пример за подражание единствено Иван Вазов, Елин Пелин и Йордан Йовков. За стила на Йовков Вълчев споделя, че това е най-поетичната реч в българската проза, че изречението на Йовков е дълго, усложнено, с много прилагателни имена, относителни местоимения и наречия и наглед не отговаря на познатия канон: кратко, стегнато, с внезапен удар на глагол. Но в това изречение Вълчев намира следи от народната приказка, от библейския слог на Софроний Врачански, от ритъма на Захарий Стоянов, от простонародния говор на Петко Славейков. Той изтъква, че никой не може така сполучливо (както Йовков) да борави с прилагателните имена, че всяка дума у Йовков е на мястото си и формира най-чиста мелодия и ясна мисъл (вж. Вълчев/Valchev 2013).

Кратко представените размисли на Йордан Вълчев свидетелстват за изключително задълбоченото му познаване на творчеството на Йовков. От формална гледна точка влиянието на Йовков може да се открие най-вече в структурата и изграждането на сюжетната линия на военните разкази на Вълчев. Езикът на Вълчев обаче е различен от този на Йовков. В разказите на Вълчев няма и следа от песенната мистичност, мелодичната меланхолия, смирената съзерцателност на Йовков. Стилът на Вълчев е нервен, задъхан, силно експресивен. Изреченията са прости – подлог, сказуемо, пряко допълнение. Относителните местоимения, наречията, съюзите и прилагателните са използвани крайно пестеливо. Самият той посочва, че „действията на героите така трябва да вървят, че да подсказват съответните прилагателни имена у читателя“ (Вълчев/Valchev 2013: 105). Разказите на Вълчев звучат документално, кинематографично, постмодерно. Но както и при Йовков, крайният резултат е забележителен – истинско, пълнокръвно и убедително изкуство.

Приликите между военните разкази на Йовков и Вълчев са най-вече в дълбочината, силата и универсалността на художествените внушения. В този аспект може да се очертае и развитието на най-стойностното, написано за войната в българската проза.

Военните разкази на Йовков са за Балканската война, Междусъюзническата война и Първата световна война. За Йовков смисълът на Балканската война е освобождаването на българите, останали под османска власт, и обединението на Отечеството. Причината за Междусъюзническата война е неспазването на договорните задъл-

жения от бившите съюзници към България, след което идва и ударът в гръб от страна на Румъния. В Първата световна война Йовков вижда възможност за възстановяване на справедливостта и връщане на отнетото от България. Ето защо според Йовков тези войни не са социално зло, а напротив – средство за осъществяване на националния идеал. Балканската война е желана, чакана. Офицерите и войниците се радват, когато научават, че е обявена, за тях тя е като тежък и свят труд, като сеитба и жътва („Паметният ден“). В много от разказите войната е представена в романтична светлина, използвани са сравнения с легенди, със събития от античността. („Белият ескадрон“, „Сама“, „Отвъд“, „При Струма“, „Могилите“). Войната ражда легенди („Пирин“, „Един спомен“). Пресъздадени са бляскавите победи на българската армия („Първата победа“, „Кайпа“, „Триумф“). Дори врагът е поразен от невиджания ѝ и неудържим устрем („Мустафа Ачи“, „При езерото Туркойа“). Нашият войник е идеализиран, той е безстрашен, търпелив, издръжлив, готов на саможертва („Те победиха“, „Призракът“, „Един спомен“). Българският офицер е носител на високи морални качества, превъзхожда с качества си противника и е безрезервно отдаден на България („Мустафа Ачи“, „Непознатият“). В разказите намират израз любовта на българската майка към изпратените на фронта и нейната мъка („Пирин“), силата на обикновената жена („Българка“, „Водачката“), разочарованията, покрусата, мечтите и надеждите на останалите извън пределите на родината българи („На старата граница“, „Надежди“, „Отвъд границата“). И всичко това е обединено от любовта към Отечеството. „България!... Че там и въздухът е друг и слънцето грее по-силно, и небето е по-хубаво и по-синьо. И всеки кът е там градина, и цветя, и песни. И хората там са добри, всякога засмени, щастливи. Това е чудна земя, това е рай“. Патриотизмът присъства в повечето военни разкази на Йовков.

Войната в разказите на Йовков обаче не е само устрем, героизъм, победи, слава. Тя е страдание, а всяко голямо страдание ражда голяма любов. Затова и другият фундамент, върху който се полагат Йовковите разкази, е човеколюбието. Не просто хуманизъм, както многократно е подчертавано в нашата литературна критика (вж. Кирова/Kirova 1999 – 2021), а истинско християнско човеколюбие. То прави персонажите на Йовков сложни и многопластови, то по-

ражда богатството от чувства, мисли и идеи в разказите на Йовков. От него идва добротата, съпричастността, мъката, тъгата, скръбта. От него идва и трогателната недоизказаност, то дава изключителни възможности на читателя и е причината за универсалното звучене на разказите. В „Пръстенът“, „Песента на Солвейг“, „Ески Арап“, „Белите рози“, „Хермина“ има като в песента на Ески Арап толкова много любов, сълзи и спомени.

Вярата в Бог, от която се ражда човеколюбието, и патриотизмът – това са сакралните устои на повечето българи от началото на двадесети век и те са пресъздадени от Йовков по неповторим начин. Защото са устои и на самия Йовков. Между тях няма противоречие, лутане, противопоставяне, те не са никакви отблъскващи или привличащи се полюси, те са същност на автора и неговите персонажи.

За Йовков Османската империя е поробител, Румъния – агресор. В много от военните му разкази румънците са представени като насилници. Те се държат грубо с българските селяни, бият, плячкосват, палят, убиват („Седемте“, „Баладжа“). Художествено пресъздадена е историческата истина. Но войната сее смърт, а пред смъртта всички са равни. Описанието на бойното поле след сражение с хилядите жертви – наши и чужди, е ужасяващо. Пред разказвача изпъква „тъжната интимност на семейството, трагичната участ на човека, на бащата“ и той неволно си задава въпроса „нима в тия мъртъвци можеше да се вижда врагът, нима имаше място за ненавист, за мъст“ („Пред Одрин“). Българите се отнасят с нужното уважение към задържаните чужденци и пленниците („Случайни гости“, „Мустафа Ачи“). Но (все пак) врагът, другият в разказите на Йовков ни е чужд. Дори и в най-святата нощ (преди Великден) офицерският кандидат предупреждава войниците да внимават, защото врагът тъкмо това време избира („Светата нощ“).

Военните разкази на Йордан Вълчев са за Втората световна война. В тези разкази няма отстояване на национален идеал. Не защото авторът не обича родината – Йордан Вълчев е един от изявените патриоти в българската литература, а поради това, че участието на България във военните действия по време на Втората световна война е в голяма степен опит за реабилитация на връзките с Третия райх. Във военните разкази на Вълчев няма и политика, съветски другари, партийни кадри, социалистически лозунги, гръмки победи.

Войната е лишение, мъка, страдание, ужас, смърт („Месо“). Персонажите на Вълчев са захвърлени в грандиозно зло. Те нито са очаквали, нито желаят войната. В този смисъл те са по-трагични от персонажите на Йовков. Войната е време и място на върховно изпитание на тяхната вяра, надежда и любов. Офицерите и войниците си задават същностни въпроси. „Кой победи сега?“ („Духове“). „Кое ни избива нас, хората бе, господин поручик?“ („Пешо“). Те преживяват катарзис, стават по-добри. В „Разгневеният“ поручик Кокаланов извършва изключителен подвиг. Той пресича без разрешение бойната линия, среща се с командира на немските части генерал Цимерман, при когото е служил в миналото, и моли генерала да спре обстрела на участъка, в който се е загубило детето на унгарската селянка Жужика. Генералът се съгласява и бойните действия са преустановени до намирането на детето. Във „Фери Бачи“ Иван Йотов спасява децата от унгарското село, като ги евакуира часове преди предстоящата бомбардировка. И военните разкази на Йордан Вълчев, подобно на Йордан-Йовковите, носят идеята за човеколюбие. Персонажите на Вълчев имат вяра, съвест, разбиране за грях. За тях мяра за всички неща е Бог, а не човекът, затова вярват, че не всичко е позволено. Преди да извърши невъобразимия си подвиг, Поручик Кокаланов изрича думите: „голям грях, господа“. При вида на подуващото се мъртво тяло на офицера, което не може да се побере в ковчег, иначе закоравелите гробари свалят кепетата си и казват: „Прости, братко! Колко сме грешни!“ („Ковчег“).

Човеколюбието във военните разкази на Йордан Вълчев е не само към своите, но и към другите – германците, унгарците, руснаците, сърбите. Към врага (германците) няма омраза, злоба, желание за мъст. Защото персонажите на Вълчев разбират, че другите са като тях, че врагът също като тях страда (Еразъм Ротердамски: „По време на война плаче и победителят“). Малоумният Пешо от едноименния разказ възкликва: „Нищо не съм отмъстил аз... Нищо! Не е тоя. Тоя не е убил Стояна – като го сграбчих, хърка, скимучи. И него у дома го очакват жена и деца! Мислех, че съм проумял, па то все човеци сме били“. В „Боеве“ раненият български офицер лежи рамо до рамо с ранен противник на пода на католическа катедрала в унгарско село. Съдбата на двамата е една и съща, разликата е само в униформите. Българските лекари помагат първо на

германеца, защото той е по-тежко ранен. В „Среща“ българският поручик се разпорежда да бъдат дадени на германските пленници обувки и шинели. Скъсани са само пагоните. Всички в разрухата на войната страдат, всички са равни пред смъртта и само любовта към свои и чужди може да ги спаси.

Накратко посочените прилики и разлики между военните разкази на Йордан Йовков и на Йордан Вълчев се дължат на различни причини – лични, исторически, политически. Очевидна е обаче приемствеността. Дело на двама млади писатели, написаното от тях за войната е дълбоко преживяно, искрено и остава задълго в съзнанието на читателя. Повече от сто години поколения българи формират представата си за Балканската война, Междусъюзническата война и Първата световна война от военните разкази на Йовков. Военните разкази на Йордан Вълчев тематизират Втората световна война, но те могат да се отнасят за всяка война, защото в тях няма политика, има само изпитания, страдание и човеколюбие.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Вълчев/Valchev 2013:** Вълчев, Й. *Съчинения в шест тома. Том шести. Публицистът. Homo epistularium. Част първа.* Велико Търново: Слово, 2013. [Valchev, Y. *Sachineniya v shest toma. Tom shesti. Publitsistat. Homo epistularium. Chast parva.* Veliko Tarnovo: Slovo, 2013.]
- Кирова/Kirova 1999 – 2021:** Митът за хуманизма на Йовков. // *Словото, 1999 – 2021* <<https://slovo.bg/showwork.php3?AuID=109&WorkID=2642&Level=3>>, 01 октомври 2020. [Kirova, M. *Mitat za humanizma na Yovkov.* // *Slovoto*, 1999 – 2021. <<https://slovo.bg/showwork.php3?AuID=109&WorkID=2642&Level=3>>, 01 October 2020.]

ИЗТОЧНИЦИ

- Вълчев/Valchev 2011:** Вълчев, Й. *Съчинения в шест тома. Том първи. Разкази.* Велико Търново: Слово, 2011. [Valchev, Y. *Sachineniya v shest toma. Tom parvi. Razkazi.* Veliko Tarnovo: Slovo, 2011.]
- Йовков/ Yovkov 1982:** Йовков, Й. *Събрани съчинения. Том първи.* София: Български писател, 1982. [Yovkov, Y. *Sabrani sachineniya. Tom parvi.* Sofia: Balgarski pisatel, 1982.]